

*В. В. Узунів,
к. е. н., доцент, ректор, Університет економіки та управління*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

*V. Uzunov,
Ph.D., Associate Professor, Rector, University of Economics and Management*

STRATEGIC DIRECTIONS OF INNOVATIVE REGIONS' DEVELOPMENT IN UKRAINE

Розглянуто стратегічні напрями інноваційного розвитку регіонів України.

Strategic directions of innovative regions' development in Ukraine are considered.

Ключові слова: механізм державного управління, зона інноваційного розвитку, стратегія, інновації, регіональна інноваційна політика, стратегія інноваційного розвитку, інноваційний потенціал, регіон.

Key words: mechanism of state administration, zone of innovative development, strategy, innovations, regional innovative politics, strategy of innovative development, innovative potential, region.

ВСТУП

Необхідно прискорити нововведення, що є відповіддю на довгострокові виклики розвитку, і стимулювати прогрес сучасних виробництв, видів послуг і компаній, які зможуть грати вирішальну роль в забезпеченні нових джерел економічного зростання.

Влада повинна здійснювати інноваційну політику використовуючи антикризові програми стимулювання. Ця політика націлена на розвиток досліджень, підприємництва, людського капіталу та здібностей, "зелених" технологій та інвестицій в інфраструктуру, включаючи інформаційні і комунікаційні мережі. При цьому чинник часу для модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності стає визначальним як для країни в цілому, так і для її регіонів.

Нині ведеться активний пошук шляхів та методів вирішення актуальних проблем активізації зон інноваційного розвитку для інноваційного розвитку економіки регіонів. Тому, виникає необхідність у розробці такої стратегії соціально-економічного розвитку регіону, яка, не порушуючи цілісності та єдності української держави, його економічного простору, забезпечувала б перехід до інноваційної економіки. Завданням стратегії є ефективне використання готівкових коштів для досягнення основної мети.

Стратегічна мета розвитку зони інноваційного розвитку повинна відображати інтереси усіх або, принаймні, більшості суб'єктів, і залишатися незмінною і досяжною на певному відрізку часу. Істотна роль у виборі стратегічних пріоритетів відводиться державі.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є визначення стратегічних напрямів інноваційного розвитку регіонів України з метою вдосконалення державної інноваційної політики. Дослідження побудовано на системному підході, а також сукупності методів, які забезпечують реалізацію такого підходу, а саме: аналізу, синтезу та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Регіональні чинники, що впливають на процес соціально-економічного розвитку національної економіки та істотні відмінності, що породжують ефективність діяльності усіх пріоритетних галузей для розвитку України, практично не зачіпають інноваційну сферу. Це пояснюється наступними причинами:

1) низькі темпи оновлення основного капіталу реального сектора економіки перешкоджають здійсненню інноваційно-технологічного переозброєння

виробництва, що у свою чергу визначає низький попит на інноваційну машинно-технічну продукцію; у свою чергу, зношена та морально застаріла виробнича база оброблявальних галузей обмежує освоєння і випуск інноваційної продукції цих галузей, знижує якість і конкурентоспроможність виробів виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання;

2) низький попит на продукцію галузей машинобудування, що виробляють машини та устаткування для галузей реального сектора економіки, обмежують можливості машинобудівних підприємств у сфері проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок з метою істотної модернізації або розробки принципово нової машинно-технічної продукції.

Нині аспекти стратегічного характеру (у тому числі і в регіональному аспекті), що формулюються українською владою, відбиваються в щорічних Посланнях Президента України, в програмах середньострокового та довгострокового соціально-економічного розвитку країни. Зокрема в щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році", відзначено, що подальше екстенсивне нарощування регіонального виробництва, розвиток економіки виключно на засадах експортної сировинної зорієнтованості без глибинних структурно-інноваційних зрушень уже найближчим часом стикнеться з ризиками і загрозами, вплив яких на регіональний розвиток неухильно посилюватиметься й може спричинити:

- подальше падіння обсягів виробництва в основних галузях економіки регіонів (передусім це стосується тих регіонів, виробничі комплекси яких глибше інтегровані у світове господарство);

- поглиблення диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів, збільшення кількості проблемних територій;

- втрату інвестиційної мотивації суб'єктів господарювання, погіршення інвестиційного клімату в регіонах, вплив капіталу з виробничої сфери у сферу торгівлі, посередницьких і фінансових операцій;

- поширення прагнення місцевих товаровиробників обмежити доступ зовнішніх конкурентів на локальні ринки, нарощування тенденцій "економічної замкненості" регіонів;

- прискорення процесів перерозподілу місцевих ресурсів на користь адміністративних центрів регіонів, що загострить ризики занепаду периферійних територій.

Посилення ризиків настання "другої хвилі" світової фінансово-економічної кризи, очікування погіршення кон'юнктури світових ринків обумовлюють необхідність визнання серед базових пріоритетів соціально-економічного розвитку України на період 2013—2014 рр. орієнтацію на зміцнення конкурентоспроможності регіонів (у т.ч. у спосіб задіяння потенціалу внутрішнього облаштування країни, посилення ємності регіональних ринків, зростання платоспроможності місцевих суб'єктів господарювання, дієздатності публічної влади на місцевому рівні) зі збереженням переваг відкритості національної економіки. Зазначене потребує мобілізації місцевих ресурсів розвитку, оптимізації процесів їх використання на основі узгодження економічних інтересів та об'єднання зусиль регіонів, держави, бізнесу і громадськості [1, с. 138].

Зрештою, від того, на якому рівні буде задіяний науково-освітній, промисловий та трудовий потенціали при реалізації інноваційних програм розвитку зон інноваційного розвитку, залежить інтенсивність та збалансованість розвитку регіону. Основні цілі та завдання розвитку зон інноваційного розвитку на різних рівнях управління можна представити у вигляді наступної схеми:

- на державному рівні (формування інноваційного потенціалу відтворення національної економіки, забезпечення макроекономічної пропорційності в розвитку регіонів та галузей економіки і промисловості);

- на регіональному рівні (інноваційно-технологічне переозброєння галузей промисловості, підйом промислового виробництва в регіоні, зростання споживання послуг науки та освіти, формування економічних чинників розвитку соціальної сфери);

- на рівні бізнесу (підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, розширення ринку збуту продукції, зростання ефективності виробничо-економічної діяльності).

Обов'язковою умовою формування зон інноваційного розвитку є створення в регіоні сприятливого клімату для розвитку інноваційного підприємництва та інноваційної діяльності, включаючи фінансово-економічні, організаційні та правові заходи державної підтримки інноваційних процесів.

Завдання модернізації економіки регіону полягають у прискореному розвитку виробничого сектора шляхом випуску якісної та конкурентоздатної продукції на основі сучасної технологічної структури і активізації інноваційного потенціалу регіону, а також гармонійного розвитку усіх галузей виробничого сектора та соціальної сфери [2, с. 38].

Основним механізмом реалізації інноваційної політики повинен стати такий бюджетно-податковий механізм, який забезпечував би згладжування занадто великої диференціації в доходах, у майновому положенні різних верств суспільства, величезної територіальної диференціації бюджетної забезпеченості та рівня життя населення.

Цей механізм повинен забезпечувати дотримання інтересів усіх учасників: адміністрації регіону (зацікавленість у збільшенні бюджетних надходжень від діяльності промислових підприємств, в підвищенні зайнятості населення і так далі); підприємств-ініціаторів проектів (зацікавленість у підвищенні конкурентоспроможності, у збільшенні вартості бізнесу) і бізнес-співтовариства регіону (лобювання інтересів бізнесу, забезпечення взаємодії усіх зацікавлених сторін).

Основним механізмом регіональної економічної політики залишаються державні цільові програми, що забезпечують вирішення проблем стратегічного характеру. Їх особлива роль визначається тим, що в силу свого інвестиційного характеру вони здатні робити реальний позитивний вплив на структурну перебудову економіки регіонів за умови оптимального вибору напрямів використання виділених на їх реалізацію фінансових ресурсів.

Одним з методів реалізації ефективною регіональної політики, спрямованою на модернізацію в економіці та в соціальній сфері, є перехід до інтерактивної системи цільового соціально-економічного прогнозування. Така система вимагає, щоб показники соціально-економічних прогнозів, що розробляються на державному рівні, були конкретизовані за регіонами України і повідомлялися в якості орієнтиру для самостійної розробки регіонального соціально-економічного прогнозу.

У свою чергу результати регіональних прогнозів повинні повідомлятися регіонами на державний рівень. З урахуванням їх узагальнення повинні коригуватися показники загальноукраїнського прогнозу.

Найважливішим інструментом інтерактивної системи цільового соціально-економічного прогнозування повинен стати прогноз соціальних індикаторів, який необхідно розробляти за основними показниками соціального розвитку. Початковим моментом тут повинен виступати прогноз відповідних показників соціального розвитку по Україні в цілому. Надалі ці загальноукраїнські прогнозні показники мають дезагрегувати за усіма регіонами України і повинні враховувати як динаміку відповідних показників в тому або іншому ре-

гіоні, так і вимогу зниження регіональної диференціації, що склалася в звітні роки, за цими показниками [3, с. 121].

У систему показників оцінки реалізації інноваційних регіональних програм можна включити:

— на державному рівні — взаємодію промислового та науково-освітнього потенціалу регіону, інноваційно-технологічний розвиток міжгалузевих комплексів, розвиток підприємств оброблювальної промисловості в регіоні, розвиток малого та середнього бізнесу, участь великого регіонального бізнесу в регіональних інноваційних програмах;

— на регіональному рівні — участь установ науки та освіти в розвитку інноваційної сфери промисловості (вартість замовлень на надання послуг науково-дослідного характеру підприємствам і організаціям; витрати на підготовку і перепідготовку кадрів для підприємств оброблювальної промисловості; чисельність зайнятих на малих і середніх підприємствах — суб'єктах інноваційної діяльності — промислового і науково-технічного характеру); активізація міжгалузевих зв'язків, формування погоджених інноваційних програм розвитку міжгалузевих комплексів (інтегральний показник прогнозованої ефективності міжгалузевої взаємодії в ході реалізації інноваційних проектів); участь малих і середніх підприємств в інноваційному процесі; інноваційно-технологічне переозброєння підприємств легкої та харчової промисловості;

— на рівні бізнесу — розвиток виробництв; інноваційно-технологічне оновлення виробничого апарату; збільшення долі інноваційної продукції в структурі асортименту.

Сучасна державна регіональна політика спрямована на забезпечення збалансованого інноваційного розвитку регіонів, скорочення міжрегіональної диференціації в соціально-економічному розвитку регіонів та якості життя населення.

Збалансований територіальний розвиток України передбачає орієнтування на забезпечення умов, що дозволяють кожному регіону мати необхідні і достатні ресурси для забезпечення гідних умов життя населення, комплексного розвитку та підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів.

Досягнення цієї мети можна забезпечити в ході реалізації державної регіональної політики, спрямованої на реалізацію потенціалу розвитку кожного регіону, подолання інфраструктурних та інституціональних обмежень, створення рівних умов для громадян і сприяння розвитку людського потенціалу, проведення цілеспрямованої роботи з розвитку міжрегіональних відносин, реформування системи державного управління та місцевого самоврядування.

Стратегія інноваційного розвитку регіону є елементом державної системи стратегічного планування і, будучи його частиною, повинна, з одного боку, конкретизувати загальнонаціональні цілі та пріоритети розвитку, а, з іншого боку, інтегрувати на рівні регіону стратегії інноваційного розвитку суб'єктів, що входять у нього [4, с. 58].

Головне завдання стратегії інноваційного розвитку регіону полягає в забезпеченні координації у рамках зони інноваційного розвитку дії державних галузевих стратегій, стратегій розвитку суб'єктів, що входять до регіонів, та муніципальних утворень, стратегічних планів великих компаній (включаючи природні монополії та державні корпорації).

У стратегії інноваційного розвитку регіону аналізується потенціал, проблеми і перспективи розвитку основних галузей, виявляються найбільш перспективні і значимі для економіки регіону і країни в цілому, точки і напрями інноваційного зростання, кластери, зони випереджаючого розвитку, зони інноваційного розвитку комплексні інвестиційні проекти і намічається система заходів з їх реалізації.

Стратегія інноваційного розвитку регіону визначає пріоритети і напрями розвитку державної виробничої та соціальної інфраструктури, а також міжрегіональні проекти, що роблять визначальний вплив на економічний розвиток регіону в цілому та суб'єктів, що входять в нього.

У стратегії інноваційного розвитку регіону визначаються:

— конкурентні переваги і спеціалізація кожного суб'єкта, що входять до його складу;

— цілі та завдання просторового розвитку регіону;

— заходи з забезпечення збалансованого розвитку його суб'єктів і окремих територій.

На основі визначених у стратегії інноваційного розвитку регіону конкурентних переваг і спеціалізації суб'єктів, що входять у нього, формуються стратегії і програми соціально-економічного розвитку кожного суб'єкта та територіальних утворень. Таким чином, успішність реалізації такої мети розвитку в системі стратегічного планування повністю залежить від спільних і злагоджених дій органів влади усіх рівнів, оскільки неможливо розвивати і створювати зони інноваційного розвитку регіону тільки власними силами, без участі державного центру і без урахування сукупного економічного потенціалу регіону, інтересів усіх його суб'єктів і, найголовніше, інтересів людей, що мешкають на цих територіях.

Для реалізації завдань переходу регіонів та нашої країни в цілому на шлях інноваційного розвитку необхідно, передусім, відмовитися від спрощеного, одностороннього розуміння інноваційного розвитку, що найчастіше ототожнюється виключно з високотехнологічними виробництвами, особливо з інформаційною сферою.

Оскільки справа не у сфері генерації і застосування нових знань і технологій, а в ступені їх використання, глибини "проникнення" в технологічні процеси (це стосується, у тому числі, традиційних галузей виробництва, у тому числі сільського господарства). Інновації і знання є ключовими чинниками, що сприяють виходу з кризи і виведенню світової економіки на стійкіший шлях розвитку.

Модернізація усіх галузей національної економіки можлива лише на основі широкомасштабного запозичення західних технологій і методів господарювання при поступовому нарощуванні власного інноваційного потенціалу. Успіх запозичення залежить від здатності країни та регіону розпізнавати цінність нової зовнішньої інформації, засвоювати її та застосовувати для комерційного використання. Звичайно, ідея модернізації через запозичення не нова. Але і досі ще домінує точка зору, що нам варто негайно будувати інноваційну економіку, а для цього необхідно зосередити зусилля на тих напрямках, де Україна зберігає конкурентні переваги і має шанси обігнати західні країни, іншими словами, підтримувати відібрані "пріоритетні напрями" [5, с. 20].

Основними завданнями інноваційного розвитку регіону є, по-перше, прискорення модернізації технологічної бази виробництва і підвищення стійкості його розвитку, по-друге, забезпечення економіці регіону конкурентних переваг на довгострокову перспективу за рахунок активного залучення до практики і впровадження на ринок перспективних для регіону результатів науково-технічної та інноваційної діяльності.

Україна, маючи унікальний транспортно-транзитний потенціал і найбільш сприятливі для відпочинку і розвитку сільського господарства природно-кліматичні умови, є багатого на природні ресурси для промислового розвитку, використовує свій ресурсний потенціал далеко не повністю. На нашу думку, серед головних проблем, стримуючих модернізацію економічного розвитку України, можна назвати:

— порівняно низький рівень продуктивності праці у більшості ключових галузей і секторів національної економіки;

— вкрай низький ступінь інноваційної активності і незначна кількість у регіонах високотехнологічних видів діяльності;

— відсутність лідируючих інноваційно-освітніх кластерів;

— невідповідність професійно-кваліфікаційного складу робочої сили та довгострокових пріоритетів регіонального розвитку;

— значні міжрегіональні відмінності за ступенем економічної активності і рівнем життя населення;

— відносно низький рівень енергозабезпеченості і недостатньо розвинена інженерна інфраструктура регіонів.

Перераховані проблеми мають бути в основному вирішені в середньостроковій перспективі, що дозволить створити необхідну основу для реалізації пріоритетів інноваційної модернізації національної економіки на довгострокову перспективу.

Особливу роль у зміцненні взаємодії регіонів повинні зіграти такі галузі спеціалізації, як сільське господарство і рибальство, транспорт і логістика, туризм і рекреація.

У сільському господарстві можуть розвиватися проекти, спрямовані на створення загальної інфраструктури на межі суб'єктів, розвиток зв'язків між сільськогосподарськими підприємствами, розвиток територіально-виробничих кластерів.

У сфері транспорту та логістики взаємодія регіонів потрібна для вироблення єдиної транспортної політики з урахуванням оптимальної спеціалізації транспортних вузлів, що розвиваються, забезпечення їх взаємодоповнюючого, збалансованого та погодженого розвитку транспортної інфраструктури, створення і налагодження транспортних коридорів.

У туристичній сфері взаємодія може розвиватися шляхом розробки загальних туристичних маршрутів, створення єдиних туристичних продуктів, вироблення стандартів якості сервісу.

Важливим напрямом міжрегіональної взаємодії є розробка спільних проектів в соціальній сфері: співпраця може ефективно розвиватися, зокрема у сфері освіти, підготовки фахівців, обміні студентами, підтримці великих наукових досліджень.

Особливу увагу необхідно приділити розвитку і створенню зон інноваційного розвитку. В результаті будуть формуватися територіально-промислові кластери, орієнтовані на високотехнологічні виробництва в пріоритетних галузях національної економіки з використанням високотехнологічних, ресурсозберігаючих та екологічно чистих інноваційних технологій; це сприятиме подальшому розвитку туристсько-рекреаційних зон з високим рівнем надання сервісних послуг на територіях округу із сприятливими природно-кліматичними умовами та розвитку транспортно-логістичних вузлів і транспортної мережі.

На території зон інноваційного розвитку регіонів існують сприятливі умови для формування і розвитку територіально-виробничих кластерів в таких галузях, як хімічне виробництво, транспортно-логістичні послуги, виробництво сільськогосподарської продукції та її переробка, машинобудування (суднобудування, транспортне машинобудування, виробництво сільськогосподарської техніки, та ін.), туристсько-рекреаційні послуги, виробництво будівельних матеріалів.

Проте реалізації розвитку кластерів перешкоджає ряд обставин, серед яких головним є високий знос основних фондів багатьох підприємств, що негативно позначається на якості продукції, що випускається, або

послуг, що надаються, а також недостатньо розвинена інституціональна та виробнича інфраструктура підтримки розвитку кластерів.

ВИСНОВКИ

Отже, стратегія розвитку регіону повинна ґрунтуватися на районному плануванні і зональному розвитку. Необхідно відмітити, що політика в сфері створення зони інноваційного розвитку повинна бути продуманою і послідовною, у зв'язку з незадовільними прогнозами розвитку регіонів України в середньостроковій перспективі, зони інноваційного розвитку зможуть стати не лише чинником розвитку, але і діючим інструментом розвитку регіональної інноваційної політики в Україні.

Для зміни ситуації потрібне формування кластерної політики, яка має бути націлена на формування умов для організаційного розвитку кластерів: створення інститутів підтримки розвитку кластерів (центрів кластерного розвитку для суб'єктів малого і середнього підприємництва, асоціацій і об'єднань підприємств, фондів фінансової підтримки кластерних проектів) і розробку довгострокових стратегій розвитку кластерів; розвиток усіх видів інфраструктури (транспортної, енергетичної, інженерної, соціальної, науково-освітньої, фінансової та іншої), спрямованої на поліпшення умов конкуренції і полегшення створення нових підприємств, що розвиваються, в кластерах.

Література:

1. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: НІСД, 2013. — 576 с.

2. Буняк Н.М. Інноваційний потенціал регіону: сутність та методика оцінки / Н.М. Буняк // Економіка та держава. — 2011. — № 11. — С. 38—40.

3. Захарченко В.И. Инновационное развитие в Украине: теория, технология, практика / В.И. Захарченко, Н.Н. Меркулов, Л.В. Ширяева. — Одесса: Фаворит, 2011. — 640 с.

4. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком країни: визначення основних понять / О.Б. Коротич // Вісник економічної науки України. — 2010. — № 2 — С. 57—61.

5. Самойліков О.Ю. Перспективи розвитку державно-приватного партнерства як механізму підвищення науково-технічного та інноваційного потенціалу в Україні / О.Ю. Самойліков // Проблеми науки. — 2013. — № 2. — С. 18—24.

References:

1. Schorichne Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy (2013), Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2013 rotsi [About internal and external position of Ukraine in 2013], NISD, Kyiv, Ukraine.

2. Buniak, N.M. (2011), "Innovative potential of region: is essence and methodology of estimation", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 38—40.

3. Zakharchenko, V.Y., Merkulov, N.N. and Shyriaeva, L.V. (2011), *Ynnovatsyonnoe razvytye v Ukrainy: teoriya, tekhnolohiya, praktyka* [Innovative development in Ukraine: theory, technology, practice], Favoryt, Odessa, Ukraine.

4. Korotych, O.B. (2010), "State administration by regional development of country: determination of basic concepts", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 2, pp. 57—61.

5. Samojlikov, O.Yu. (2013), "Prospect of development of state-private partnership as mechanism of increase of scientific and technical and innovative potential in Ukraine", *Problemy nauky*, vol. 2, pp. 18—24.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2013 р.